

Občané o své životní úrovni a rodinných financích

Technické parametry

Výzkum:	Naše společnost 2003
Otázky:	EU.4, 5, 6, 23, 35, 36, 37, 38, IDE.1
Termín terénního šetření:	6. – 13. 1. 2003
Počet respondentů:	1086
Reprezentativita:	obyvatelstvo ČR ve věku od 15 let
Výběr respondentů:	kvótní výběr
Zveřejněno dne:	17. února 2003
Kód tiskové informace:	eu30217
Zpracoval:	Jan Červenka

V šetření uskutečněném počátkem roku 2003 jsme se kromě jiného podrobněji věnovali některým otázkám okolo životní úrovně občanů ČR, respektive životní úrovně jejich domácností. Pravidelnou součástí výzkumů CVVM je otázka pokládaná všem respondentům: **„Považujete životní úroveň své domácnosti za velmi dobrou, za spíše dobrou, za spíše špatnou nebo za velmi špatnou?“** (viz. tabulka č. 1)

Tabulka 1 - **Hodnocení životní úrovně domácnosti (10/2001 – 1/2003)**

rok	2001			2002										2003
	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	9	10	11	1
velmi dobrá	4	4	3	4	5	4	5	3	5	3	5	5	6	5
spíše dobrá	60	53	62	56	55	62	59	57	58	56	62	59	62	56
spíše špatná	29	36	30	33	33	27	30	34	31	34	27	31	27	32
velmi špatná	5	7	3	5	4	5	4	5	4	5	4	4	4	6
+	64	57	65	60	60	66	64	60	63	59	67	64	68	61

Pozn.: Sloupcová procenta, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „nevím“, údaj v posledním řádku představuje součet podílů „velmi dobrá“ a „spíše dobrá“, velikost náhodné statistické chyby činí +/- 3 procentní body.

Jak ukazují výsledky zachycené v tabulce 1, na počátku roku 2003 životní úroveň své domácnosti jako dobrou hodnotilo 61 % dotázaných, opačné stanovisko zaznělo od 36 %. Oproti poslednímu šetření z přelomu listopadu a prosince 2002 tak došlo k poklesu příznivého hodnocení o 7 procentních bodů a ke stejně velkému nárůstu podílu těch, kdo životní úroveň své domácnosti vidí jako špatnou. To není nijak překvapující, protože podobný vývoj subjektivního hodnocení životní úrovně domácnosti na přelomu roku registrujeme v našich šetřeních opakovaně již několik let. Aktuální hodnocení životní úrovně se prakticky shoduje s tím, které jsme zaznamenali i počátkem roku 2002.

Vnímání životní úrovně vlastní domácnosti se zlepšuje s rostoucím příjmem a se zvyšujícím se stupněm dokončeného vzdělání respondenta. Ke spokojenější části obyvatel patří podnikatelé a živnostníci, vyšší odborníci, studenti, lidé žijící v manželském svazku a potenciální voliči ODS. Skupiny vnímající svou životní úroveň jako horší tvoří především důchodci, nezaměstnaní, nekvalifikovaní dělníci, rozvedení či ovdovělí lidé žijící bez partnera, stoupenci KSČM a dotázaní, kteří se nehlásí k žádné politické straně, nebo ti, kdo se nehodlají zúčastnit případných voleb do Poslanecké sněmovny.

Vedle toho všem respondentům byla položena i otázka: „**Máte pocit, že je Vaše domácnost chudá?**“

Tabulka 2 – **Chudá domácnost**

	3/2002	1/2003
rozhodně ano	6	7
spíše ano	30	32
spíše ne	49	47
rozhodně ne	13	12
ANO/NE	36/62	39/59

Pozn.: Procenta ve sloupci, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „nevím“. Velikost náhodné statistické chyby činí +-3 procentní body.

Z výsledků šetření vyplynulo, že subjektivní pocit chudoby se z velké části překrývá s negativním hodnocením životní úrovně vlastní domácnosti a že vykazuje i stejné sociodemografické rozdíly. Za chudou (viz tabulka 2) označilo svoji domácnost celkem 39 % dotázaných, což je výsledek, který se statisticky neliší od podílu respondentů, kteří stejným způsobem odpovídali na danou otázku v březnu 2002. Z lidí, kteří považují životní úroveň své domácnosti za špatnou, ji jako chudou vnímají čtyři pětiny (80 %), mezi respondenty, kteří životní úroveň svých domácností hodnotí pozitivně, je podíl těch, kdo se označují za chudé, pouze 13 %.

Dále naše šetření zjišťovalo, jak lidé vycházejí se svým současným příjmem (viz tabulka 4)¹ a zda se někdy v průběhu minulého roku ocitli ve velmi obtížné finanční situaci (viz. tabulka 5)².

Tabulka 3 – **Jak domácnost vychází se současným příjmem**

	3/2002	1/2003
velmi obtížně	7	9
obtížně	15	13
spíše obtížně	36	39
spíše snadno	30	26
snadno	7	8
velmi snadno	1	1
OBTÍŽNĚ/SNADNO	58/38	61/35

Pozn.: Procenta ve sloupci, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „nevím“. Velikost náhodné statistické chyby činí +-3 procentní body.

¹ Otázka: „**Jak Vaše domácnost vychází s příjmem, který v současné době má?**“

² Otázka: „**Ocitla se Vaše domácnost někdy v průběhu minulého roku ve velmi obtížné finanční situaci?**“

Tabulka 4 – **Velmi obtížná finanční situace v průběhu minulého roku**

	3/2002	1/2003
ANO	37	28
NE	59	66

Pozn.: Procenta ve sloupci, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „nevím“. Velikost náhodné statistické chyby činí +-3 procentní body.

Potíže při hospodaření se stávajícím příjmem své domácnosti uvedlo 61 % respondentů, 35 % se naopak vyjádřilo v tom smyslu, že s rozpočtem vychází více či méně snadno. V porovnání s výsledky minulého šetření neznamenaají aktuální výdaje statisticky významný posun. Z hlediska hodnocení životní úrovně domácnosti přitom platí, že lidé, kteří ji považují za špatnou, mají problémy s tím, jak vyjít se stávajícím příjmem svých domácností – větší či menší problémy s rozpočtem deklarovalo 95 % z nich. Potíže v tomto ohledu ovšem uvádí i 38 % těch, kdo životní úroveň své domácnosti vidí jako dobrou. Prakticky totožná situace se objevuje i při třídění podle subjektivního pocitu chudoby vlastní domácnosti a obdobné jsou rovněž sociodemografické diference.

Do velmi obtížné finanční situace se v průběhu minulého roku přitom dostalo podle vlastního vyjádření 28 % dotázaných, zatímco 66 % výskyt takové situace popřelo. V porovnání s rokem 2002, kdy výskyt obtížné finanční situace v předchozím roce konstatovalo 37 % respondentů, by to mohlo znamenat určitý pozitivní posun.³ Podle vlastních slov se přitom do velmi obtížné finanční situace opět dostávali především respondenti se špatnou životní úrovní, což uvedla více než polovina (55 %) z nich, ale podobná situace postihla i 11 % dotázaných, kteří životní úroveň své domácnosti považují za dobrou.

Častěji zkušenost s obtížnou finanční situací zažili lidé s nižším příjmem a vzděláním, nekvalifikovaní dělníci, nezaměstnaní, ovdovělí nebo rozvedení lidé žijící bez partnera, příznivci KSČM, ti, kdo nepreferují žádnou politickou stranu, a respondenti, kteří by nešli k eventuálním volbám do Poslanecké sněmovny. Méně často se s tím naopak setkali zaměstnanci pracující jako vyšší odborníci nebo vedoucí pracovníci, podnikatelé a živnostníci, dotázaní, kteří žijí v manželském svazku, a lidé preferující ODS nebo ČSSD.

Všem respondentům byla položena i otázka vztahující se k celkovým příjmům domácností a k tomu, co konkrétně tyto příjmy umožňují a co nikoli (viz tabulka 5).

Tabulka 5 – **„Umožňuje celkový příjem Vaší domácnosti...“**

	ano	ne	neví, netýká se
uspokojovat základní potřeby domácnosti – jídlo, bydlení, oblečení a běžné potřeby pro domácnost?	90	10	0
uspokojovat zájmy a koníčky členů domácnosti?	50	47	3
nakupovat zdravější nebo kvalitnější potraviny?	42	53	5
spořit?	37	59	4
podporovat rodinu Vašich dětí nebo Vaše rodiče?	21	55	24

Pozn.: Procenta v řádku.

³ V roce 2002 respondenti na stejnou otázku odpovídali v rámci čtyřbodové škály s možnostmi „rozhodně ano“, „spíše ano“, „spíše ne“ a „rozhodně ne“, což se mohlo do jisté míry promítnout i do zaznamenaného rozdílu mezi tehdejšími a aktuálním podílem lidí, kteří vyjádřili souhlas s tím, že se jejich domácnost v průběhu uplynulého roku dostala do obtížné finanční situace.

Tabulka 6 – Příjem umožňuje... (časové srovnání)

	'93	'96	'98	'99	'00	'01	'02	'03
uspokojovat základní potřeby domácnosti - jídlo, bydlení, oblečení a běžné potřeby pro domácnost	83	82	81	79	83	83	90	90
uspokojovat zájmy a koníčky členů domácnosti	45	44	39	40	44	48	56	50
nakupovat zdravější nebo kvalitnější potraviny	-	-	-	-	-	-	49	42
spořit	21	32	26	28	27	30	37	37
podporovat rodinu dětí nebo rodiče	-	-	-	-	-	-	24	21

Pozn.: Dopočet do 100 % ke každému údaji tvoří opačná odpověď a "nevím, netýká se". Velikost náhodné statistické chyby činí +-3 procentní body.

Z výsledků je patrné, že pro naprostou většinu české populace není uspokojování základních potřeb při stávajícím příjmu vážným problémem. 90 % domácností má podle vyjádření respondentů příjem, který umožňuje nakupovat jídlo, oblečení či běžné domácí potřeby a hradit náklady na bydlení. Pro zbývající desetinu to však při jejich stávajícím příjmu problémem je, přičemž nejvýraznější zastoupení mezi nimi mají domácnosti nezaměstnaných a v menší míře i domácnosti nekvalifikovaných dělníků.

Pokud jde o další možnosti vyplývající z celkových příjmů domácností, rovná polovina z nich může vedle základních potřeb financovat i zájmy a koníčky svých členů, 42 % má na nákup kvalitnějších a potažmo dražších potravin, 37 % dokáže spořit a 21 % je s to finančně podporovat i domácnosti svých dětí či naopak rodičů.

V porovnání s minulým šetřením (viz tabulka 6), které proběhlo na přelomu března a dubna 2002, se poněkud snížily podíly respondentů, podle nichž příjmy jejich domácností umožňují uspokojování zájmů a koníčků jejich členů (o 6 procentních bodů) nebo nákup kvalitnějších potravin (o 7 procentních bodů). I navzdory tomuto poklesu je však z dat zřejmé, že stávající příjmová situace domácností je lepší než v období let 1993 až 2001, což koresponduje jak s dlouhodobými výsledky pravidelných šetření životní úrovně domácností, tak především s ekonomickými údaji, které charakterizují příjmy nebo životní úroveň v České republice.

Sociodemografické diference, které ukázala podrobnější analýza uvedených výsledků šetření, opět kopírovaly rozdíly zaznamenané v případě subjektivního hodnocení životní úrovně domácnosti respondenta.

V rámci šetření, které se týkalo životní úrovně domácností a jejich rozpočtů, CVVM zkoumalo i výskyt, rozsah a charakter závazků či pohledávek, které domácnosti mají. Nejdříve byla všem respondentům položena otázka: „Řekněte, prosím, ve Vaší domácnosti ... ?“ (dále viz tabulka 7)

Tabulka 7 - Závazky domácností

ve Vaší domácnosti	3/2000	1/2003
jste zakoupili předměty dlouhodobé spotřeby nebo dovolenou na splátky a doposud je splácíte	25	24
máte auto na leasing	9	9
máte hypoteční úvěr na výstavbu nebo rekonstrukci bytu, domu	6	8
máte půjčku od příbuzných či přátel	-*	13
máte jiný druh půjčky	19	14

Pozn.: Podíl odpovědí „ano“ v procentech, dopočet do 100 % ke každému údaji tvoří podíly odpovědí „ne“ a „nevím“.

Velikost náhodné statistické chyby činí +-3 procentní body.

*Otázka na půjčku od příbuzných či přátel nebyla v r. 2000 položena.

Jak ukazuje tabulka 7, 24 % dotázaných uvedlo, že jejich domácnost splácí pořízené předměty dlouhodobé spotřeby nebo dovolenou, 9 % má auto na leasing, 8 % splácí hypotéku, 13 % má zapůjčené peníze od příbuzných či přátel a 14 % uvedlo jiný druh závazku plynoucí ze získané půjčky. Někjaký druh finančního závazku vlastní domácnosti přiznalo celkem 43 % dotázaných, což je o 3 procentní body více než v roce 2000. Přitom 24 % uvedlo pouze jeden, 14 % dva a 5 % více než dva finanční závazky vlastní domácnosti.

Obecně finanční závazky mají výrazně častěji lidé ve věku od 30 do 44 let (59 % z nich) a v menší míře pak i ve věku 20 až 29 let (51 %), zatímco u věkové kategorie nad 60 let je výskyt finančních závazků poměrně nízký (15 %). Z hlediska současného zaměstnání jsou jednoznačně nejčastějšími dlužníky podnikatelé a živnostníci (67 %).

Sociodemografické diference ovšem případ od případu liší podle druhu finančního závazku. Konkrétně splátky předmětů dlouhodobé spotřeby nebo zakoupené dovolené se častěji objevovaly mezi lidmi ve věku 30 až 44 let a nekvalifikovanými dělníky. Naproti tomu automobil na leasing podle věku sice rovněž častěji uváděli lidé ve věku 30 až 44 let, ale z hlediska současného zaměstnání šlo výrazně častěji o podnikatele a živnostníky nebo o zaměstnance na pozicích vyšších či středních odborníků, z hlediska vzdělání se jednalo o absolventy vysokých škol, z hlediska subjektivního hodnocení životní úrovně vlastní domácnosti o lidi, kteří ji považují za dobrou, a z geografického úhlu pohledu o Pražany a obecněji o respondenty z měst s populací nad 100 tisíc obyvatel. Závazky spojené s hypotékou se častěji vyskytují mezi lidmi ve věku 20 až 44 let, absolventy vysokých škol, podnikateli, vyššími odborníky a respondenty s dobrou životní úrovní. Od příbuzných a přátel pak mají častěji půjčky lidé s nízkými příjmy, respektive se špatnou životní úrovní, především pak nezaměstnaní, dále pak respondenti z věkové kategorie 20 až 44 let a rozvedení. Někjaký další, blíže nespecifikovaný druh půjčky uváděli častěji dotázaní ve věku od 30 do 44 let, respondenti se špatnou životní úrovní, kvalifikovaní dělníci, ale s nimi i podnikatelé a živnostníci.

Těm, kdo uvedli, že jejich domácnost má nějaký závazek (n=457) jsme se dále zeptali: „**Jakou měsíční částku asi splácíte ve vaší domácnosti?**“

Tabulka 8 - **Výše měsíční splátky**

	3/2000	1/2003
do 500 Kč	14	11
501 – 1000 Kč	30	18
1001 – 2000 Kč	20	18
2001 – 5000 Kč	23	28
5001 – 9999 Kč	9	14
10 000 a více	4	11

Pozn.: Procenta ve sloupci, podíly v tabulce jsou přepočteny z odpovědí respondentů, kteří byli ochotni a schopni uvést konkrétní částku (n₁=342)

Jak vyplývá z údajů v tabulce 8, 29 % domácností se závazky je splácí měsíční částkou do 1000 Kč, 47 % částkou do 2000 Kč a 75 % do 5000 Kč. Vyšší částku než 5000 Kč uvedla čtvrtina dotázaných z domácností s finančními závazky, kteří v odpovědích na otázku uvedli konkrétní sumu (8 % z celého souboru respondentů), u 11 % pak měsíční splátky dokonce překročily hranici 10 tisíc Kč. V porovnání s rokem 2000 se nominální úroveň měsíčních splátek

viditelně posunula směrem vzhůru, což je přirozený důsledek průběžného vzestupu cenové hladiny (inflace) v uplynulých třech letech, ale zřejmě také i projev reálného nárůstu objemu a velikosti různých forem úvěrů získaných domácnostmi a rovněž nárůstu jejich reálného příjmu, který obecně posiluje spotřebitelskou důvěru a povzbuzuje spotřební chování včetně ochoty přijmout riziko a zátěž spojenou s dlouhodobými finančními závazky. Relativně vyšší měsíční splátky se výrazně častěji objevovaly mezi podnikateli, lidmi s dobrou životní úrovní a těmi, kdo uvedli, že jejich domácnost má vícero finančních závazků.

Dále byla všem respondentům položena otázka: „**Řekněte, prosím, dluží členům Vaší domácnosti nějakou finanční částku?**“ (dále viz tabulka 9)

Tabulka 9 - **Pohledávky domácností**

dluží členům Vaší domácnosti	3/2000	1/2003
zaměstnavatel mzdu	10	7
zákazník cenu za odebrané zboží či provedenou práci	-	6
peněžní ústav vklad	8	5
pojišťovna částku za pojistnou událost	4	5
fondy za podílové listy	6	6
příbuzní, přátelé	-	11
někdo jiný	13	3

Pozn.: Podíl odpovědí „ano“ v procentech, dopočet do 100 % ke každému údaji tvoří podíl odpovědí „ne“ a „neví“. Velikost náhodné statistické chyby činí +-3 procentní body. Otázky týkající se pohledávky za zákazníkem a půjčky příbuzným či přátelům nebyly v r. 2000 položeny.

Jak ukazuje tabulka 9, 7 % domácností má podle vyjádření respondentů pohledávky vůči zaměstnavatelům ve formě nevyplacené mzdy, 6 % vůči zákazníkovi, který nezaplatil za zboží nebo služby, 8 % vůči peněžním ústavům v podobě nevyplaceného vkladu, 4 % vůči pojišťovnám ve formě nevyplacené částky za pojistnou událost, 6 % vůči fondům za podílové listy a 11 % vůči příbuzným či přátelům. 3 % dotázaných pak uvedla, že má i nějakou jinou, výše neuvedenou pohledávku. Celkem 31 % respondentů uvedlo, že jejich domácnost má alespoň jednu pohledávku, což se prakticky neliší od výsledku šetření v roce 2000, kdy alespoň jednu pohledávku své domácnosti uvedlo 32 % respondentů. Přitom 22 % dotázaných uvedlo právě jednu, 7 % dvě a 2 % více než dvě pohledávky.

Celkově některou z pohledávek mají relativně častěji respondenti ve věku 45 až 59 let a podnikatelé. Řidší výskyt jakékoli pohledávky jsme zaznamenali ve skupině mladých od 15 do 19 let, respektive mezi studenty.

Existenci pohledávky ve formě dlužené mzdy častěji uváděli lidé ve věku 20 až 29 let, nezaměstnaní a lidé se špatnou životní úrovní. Z logiky věci pohledávky v podobě nezaplacené ceny za zboží či odvedenou práci uváděli především podnikatelé, živnostníci a jiné osoby samostatně výdělečně činné, přičemž v šetření tak učinila třetina z nich (33 %). Nevyplacené vklady u peněžních ústavů byly častěji zaznamenány mezi absolventy vysokých škol a lidmi ve věku nad 60 let. Pohledávku v souvislosti s nevyplacenou částkou za pojistnou událost častěji uváděli podnikatelé a obyvatelé regionů, které byly v loňském roce nejsilněji zasaženy ničivými záplavami, jižních a středních Čech a Prahy. Pohledávku vůči fondům kvůli podílovým listům ve zvýšeném měřítku reklamovali dotázaní ve věku 45 až 59 let.

Pokud jde o vzájemnou relaci mezi závazky a pohledávkami domácností, obojí zároveň v šetření uvedlo 15 % dotázaných. Mezi nimi přitom byly nadprůměrně zastoupeny dvě sociálněekonomicky vzájemně velmi odlišné skupiny – podnikatelé a nezaměstnaní. Charakter jejich závazků a pohledávek se ovšem pochopitelně liší, jak to ostatně vyplývá již výše uvedených analýz. Závazky podnikatelů a živnostníků vesměs tvoří leasingové smlouvy, hypotéky či bankovní nebo dodavatelské úvěry, které nebyly v šetření bezprostředně zjišťovány a které zřejmě figurovaly v položce „jiné půjčky“, zatímco v případě nezaměstnaných jde hlavně o finanční výpomoc od příbuzných či přátel. Hlavním zdrojem pohledávek podnikatelů jsou jejich zákazníci a odběratelé, kteří nezaplatili za zboží či poskytnuté služby, u nezaměstnaných jsou nejobvyklejšími dlužníky jejich bývalí zaměstnavatelé, kteří jim nevyplatili plnou mzdu, případně kteří jim dluží případné odstupné, na které měli nárok.

Na závěr celého šetření byla respondentům, jejichž domácnost má podle jejich vyjádření nějaké pohledávky (n=320), položena otevřená otázka: **„Byl byste ochoten říci, kolik to asi dělá? Pokud ano, uveďte prosím přibližnou částku.“**

Tabulka 10 - **Výše pohledávek**

	3/2000	1/2003
do 5000 Kč	14	11
5000 - 9999 Kč	14	10
10 000 - 14 999 Kč	10	18
15 000 - 19 999 Kč	9	11
20 000 - 29 999 Kč	13	16
30 000 - 49 999 Kč	13	11
50 000 - 99 999 Kč	13	16
100 000 - 499 999 Kč	12	6
500 000 a více	2	1

Pozn.: Procenta ve sloupci, podíly v tabulce jsou přepočteny z odpovědí respondentů, kteří byli ochotni a schopni uvést konkrétní částku (n₁=222)

Jak vyplývá z údajů v tabulce 10, pětina dotázaných, jejichž domácnosti mají nějaké pohledávky a kteří byli ochotni a schopni říci konkrétní sumu, uvádí jejich výši do 10 tisíc Kč, pod hranicí 20 tisíc Kč to byla rovná polovina, do 30 tisíc Kč pak dvě třetiny a do 50 tisíc Kč více než tři čtvrtiny. Částku nad 100 tisíc korun deklarovalo 7 % respondentů, kteří uvedli nějakou konkrétní částku. Vzhledem k nízkému počtu odpovídajících respondentů jen hrubé, orientační srovnání s rokem 2000 naznačuje, že na rozdíl od měsíčních splátek závazků domácností jejich pohledávky nominálně nikterak nenarostly. V šetření se dokonce objevilo zřetelně méně respondentů, jejichž pohledávky převyšují 100 tisíc korun, což by mohlo souviset s mírným poklesem (na hranici statistické chyby – viz tabulka 9) podílu nevyplacených vkladů v bankách nebo družstevních záložnách, které se výrazně podílely na existenci relativně nejvyšších pohledávek domácností jak v minulém, tak v aktuálním šetření. Na druhou stranu letošní šetření zaregistrovalo poněkud menší podíl dotázaných uvádějících částku pod 10 tisíc korun.